

paradox, communicative paradox, stylistic paradox, hermeneutical paradox, culturological paradox

УДК 821.161.2—311.6+929 Лупій

Анна КОЛЕСНИКОВА

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ У ТВОРАХ О. ЛУПІЯ

У статті проаналізовано художню спадщину О. Лупія, у якій подається інтерпретація галицько-волинського періоду української історії. Розкрито особливості джерельної бази творів письменника. Розглянуто поетичні, прозові та драматичні твори письменника, присвячені цьому періоду національної історії. Детально проаналізований образ князя Данила Галицького. Визначено ідейно-змістові та семантико-стильові домінанти аналізованих творів О. Лупія.

Ключові слова: інтерпретація, літопис, домисел, ідея, літературний жанр

Українська історія була й залишається потужним джерелом художньої творчості, у якій знаходять своє відображення не тільки важливі історичні події та обставини, а й малодосліджені історичні факти, деталі, через які письменник прагне вивчити особливості доби. Поети й прозаїки частіше прагнуть звернути увагу читача не на історичний період як такий, а здійснити більш ґрунтовний психологічний аналіз особливостей національної свідомості, виявити чинники впливу середовища на розвиток особистості, послуговуючись історичним фактажем. Літературознавчими дослідженнями історичної проблематики в художніх творах займалися визначні українські науковці, серед яких А. Гуляк, М. Ільницький, М. Сиротюк, В. Чумак. На сучасному етапі цей напрям дослідження залишається надзвичайно перспективним, про що свідчить вихід численних авторських монографій, статей, проведення міжнародних конференцій.

Сучасний український письменник О. Лупій ще з часів виходу своїх перших літературних творів захопився історичною тематикою. Увагу письменника привертають події з історії княжої доби та Гетьманщини, у яких у повній мірі виявляється потенціал

для розвитку української держави. Особливий художній інтерес письменника сконцентрований на подіях галицько-волинського періоду української історії, зокрема на історичних постатях того часу, а також їхній політичній діяльності.

Метою нашого дослідження буде аналіз художньої спадщини письменника, у якій подається інтерпретація галицько-волинського періоду української історії. Досягнення вищезазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розкрити особливості джерельної бази творів письменника;
- розглянути поетичні, прозові та драматичні твори письменника, присвячені цьому періоду національної історії;
- визначити ідейно-змістові та семантико-стильові домінанти аналізованих творів О. Лупія.

Художні твори з історичної тематики повинні мати риси науковості й достовірності, спиратися на історичні документи й матеріали. Якщо, наприклад, історія козацької доби відзначається більшою різноманітністю документальних джерел, то свідченням розвитку Галицько-Волинської Русі є тільки однойменний літопис. Перший запис у літописі датується 1201 роком й розповідає про княжіння Романа Мстиславича. Головна ж увага в літописі зосереджена на зростанні й розвитку його синів Данила й Василька, а також звеличенні їхнього політичного й дипломатичного хисту, який зумовив подальший розцвіт Галицько-Волинської Русі. Літопис поділяється на дві частини, у першій з яких (1201–1261) розкривається провідна діяльність Данила в Галичі, який об'єднує ці землі та повсякчас виступає проти іноземних загарбників та інших князів, які намагаються послабити владу князя. У літописі Данило постає як мужній оборонець рідної землі, чудовий воїн: «Данило гнався за половцями, доки не застрілили (під ним) його гнідого коня» [1, с. 11]. Звитяга Данила посилюється контрастними описами його «лютих» та «підступних» ворогів, прославляється його справедливе й помірковане правління. Друга, менша, частина літопису (1262–1292) присвячується правлінню Василька та його сина Володимира на Волині.

Галицько-Волинський літопис є чи не єдиним систематичним свідченням історії князівства, яке, після зруйнування Києва монголо-татарськими ордами, стало центром суспільно-

політичного життя на українських землях. Саме цей зразок давньої літератури бере за основу своїх творів О. Лупій, покладаючись на достовірність поданої у ньому інформації, трансформує її засобами художнього мистецтва.

У літописах часто подаються фрагментарні події, які не супроводжуються аналізом передумов та чітким висвітленням дії, увага зосереджується тільки на її фіксації. Тому письменникам, які користуються літописами для написання твору, необхідно насичувати цей матеріал за допомогою художнього доміслу й вимислу. Якщо домисел вважають логічним оздобленням історичного матеріалу, то вимисел характеризується творчим підходом до використання документальних джерел. Домисел і вимисел є обов'язковими компонентами літературного твору, без яких він втрачає будь-які риси художності. Суб'єктивність їхнього використання залежить від завдання, яке ставить перед собою письменник, та його творчої манери.

Зацікавлення О. Лупієм галицько-волинською добою української історії, імовірно, виникло завдяки тому, що сам письменник народився на Львівщині. Перші його прозові твори присвячені повоенним подіям на західноукраїнських землях, створенню колгоспів, відновленню сіл та міст цього регіону. Захоплення українською історією також почалося із вивчення історії свого краю. Так з'являються перші вірші О. Лупія про Данила Галицького, Романа Мстиславича та інших видатних діячів Галицько-Волинського князівства. Потім була надрукована драматична поема «Володар Високого Замку», створений кіносценарій «Данило – князь Галицький» та роман «Падіння давньої столиці».

Автор у своїх ліричних творах намагається знайти відповідь на питання: «Хто ми? Звідки родовід?» [5, с. 34]. Простежуючи хід історії у поезії «Галицькі поля», він відзначає, що коріння народу на землі й тільки через шанобливе ставлення до неї можна пізнати свою сутність. Повагою до рідної землі позначений також вірш «Міста–лицарі», у якому постає ціле сузір'я західноукраїнських фортець, які протягом багатьох століть були осередками культурного та політичного життя. Засобами художньої метонімії, автор підносить силу та мужніх захисників Луцька, Володимира, Берестя від «жорстоких орд навали» [7, с. 432].

Самобутнім зразком поетичної лірики є сонети О. Лупія присвячені місту Львів, яке заснував Данило Галицький. Серед них сонет «Місто князя Лева» вирізняється тим, що в ньому письменник прагне досягнути всю велич давнього міста, його історичне минуле та поєднати його з сучасним. Як і за часів Галицько-Волинської Русі, поет відводить місту керівну роль в охороні не тільки кордонів країни «оберігай і захищай кордони» [7, с. 433], а у формуванні національної ідеї, яка розвинулась у той час і допомогла об'єднати людей проти численних ворогів:

Кого тут не було і хто тут не проходив –
Північні, східні, західні народи,
А ти стоїш тут, як волостелин [7, с. 433].

Письменник наголошує на винятковій ролі князя в будівництві й розвитку міста, називаючи Львів – «Данилів син» [7, 433].

Виразніше образ Данила Галицького поданий у поезії «Друга столиця», яка прославляє його як засновника міста-фортеці Холм. Галицько-Волинський літопис зображує Данила Галицького як такого, що «був добрим князем, хоробрим і мудрим. Він вибудував багато городів, построїв церкви й прикрасив їх різними прикрасами. Він яснів братньою любов'ю зі своїм братом Васильком; цей Данило був другим по Соломоні» [1, с. 70-71]. Місто Холм не зміг подолати навіть хан Батий у 1241 році й рушив на Захід зі своїми полчищами залишивши його не підкореним завдяки оборонним валам, збудованим Данилом Галицьким. Князь зображений автором твору в «погоні незупинній» [4, с. 5], О. Лупій розкриває його лицарські якості, увівши до поезії образ коня, якого приборкує герой твору. Потім увага зосереджується на державницьких задумах Данила Галицького, який побачив чудову місцевість для нової фортеці й планує звести тут оборонні споруди та найкращі собори. Провідну роль своєї другої столиці він убачає в укріпленні кордонів рідної землі, посиленні її військової могутності. Данило Галицький зображений послідовником політики об'єднання галицьких земель, яку впроваджував його батько, князь Роман Мстиславович.

О. Лупій створив героїчний образ Романа Мстиславовича у поезії «Подвиг князя Романа», яку присвятив 800-річчю з дня його загибелі у 1205 році. Художній образ героя будується на досягненні його військової звитяги. У творі автор називає його «витязем»,

«лицарем», «богатирем», підкорювачем інших народів. Обов'язковою складовою майже всіх поезій О. Лупія є їхнє звернення до сучасності. У вірші «Подвиг князя Романа» автор наводить свої роздуми стосовно того, чи знають нащадки-галичани своїх героїв, які прославилися у віках. У своєму творі він доходить сумного висновку про те, що більша частина українців не обізнана зі своєю історією й навіть забула «що таке патріотизм» [7, с. 379]. Проте, зазначає поет, не слід брати приклад саме з них, тому що в нашій минувшині є набагато кращі зразки військової доблесті, сміливості та служіння Вітчизні. Художні образи цих видатних історичних особистостей завжди будуть привертати до себе прихильність співвітчизників.

На особливу увагу заслуговує історична поема О. Лупія «Володар Високого Замку» (1989). Головним героєм твору тут виступає князь Лев Данилович, який зображений у колі родинних відносин та військових справ. Образ князя ґрунтується на матеріалах Галицько-Волинського літопису: «Лев був князь мудрий, хоробрий і сильний на війні, й у багатьох боях виявив чималу мужність» [1, с. 119]. У творі автор наголошує на міцності родинних зв'язків, за допомогою яких у 1250 році вдалося відстояти Львів. Війська Льва, об'єднавшись з дружиною батька, Данила Галицького, та молодших братів, Романа й Мстислава, змогли дати відсіч монгольському хану Куремсі.

У творі зображене подружнє життя князя Льва, який був одружений на дочці угорського короля Констанції. Їхні стосунки перевіряються на міцність протягом усього твору. Спочатку до замку приїжджає прелат папи римського й намагається заручитися підтримкою Констанції у розвитку та поширенні католицької віри на галицько-волинських землях. Потім до княгині доходять плітки про колишню кохану Льва Параскеву, що посилює її підозри стосовно свого чоловіка. А в самий розпал битви між монголами та русичами, слуга княгині доводить до її відома, що майже всі воїни Льва загинули і їм обов'язково треба тікати з міста. Проте ніякі намови та заколоти не можуть вплинути на княгиню, яка прагне залишитися поряд зі своїм чоловіком, навіть у таку скрутну хвилину, вона залишається вірною князеві й разом з новонародженою дитиною на руках чекає його повернення. Образ дитини в творі символізує безсмертя роду й родоводу, а її

народження є провісником перемоги, тому князь називає малюка на честь Георгія Звитязця.

Зображені в історичній поемі також образи зрадливих та підступних бояр, одним серед них є Леонтій. Він обмовляє вірного князеві боярина Григорія, а сам тільки-но зачувши небезпеку з боку монголо-татарських полчищ підмовляє радника відкрити міську браму та втекти в табір Куремси. Сприймаючи на віру всі слова Леонтія, князь виявляє свою недосвідченість і тільки Данило Галицький прояснює синові його недалекоглядність, а несправедливо ув'язненого Львом Леонтія призначає воєводою та обдаровує його за вірну службу. Загалом Данило Галицький постає на сторінках твору справедливим мудрим політиком, який заохочує за віддану службу й карає за будь-який прояв страху. Обдаровує Констанцію за те, що вона не піддалася ні на вмовляння прелата, ні на спроби слуги переманити її разом з сином до Угорщини.

Твір відзначається швидким розвитком дії, динамічним сюжетом, який розгортається в контексті історичних подій середини XIII століття. Значна увага приділяється висвітленню емоційного стану героя, який часто виражається за допомогою пісні. Так, пісня «Там, за Карпатами, Дунай» є виразником емоційного стану збентеженої Констанції, яка підозрює чоловіка в зраді, на цьому ґрунті посилюється її ностальгія за рідною домівкою, почуття незахищеності й непевності. Пісня лірника «Русини біда!» є виявленням почуття занепокоєння, що виникає в серці князя, який дізнається про напад монгольського хана. Закінчення поеми теж обрамлюється піснею лірника, яка звеличує подвиги русинів, що стали на захист рідної землі.

Виразно та більш докладно зобразив Данила Галицького письменник у своєму романі «Падіння давньої столиці» (1989). Зібравши можливі архівні джерела та документальні матеріали того часу, письменник створив образ українського князя. Сконцентрував свою увагу на трагічних подіях 1239–1240 років, коли монголо-татарська орда здійснила похід на руські землі й оволоділа Києвом. Оборону столиці не міг забезпечити князь Михайло Всеволодович, який разом із невеликими скарбами втікає на захід, тому на захист давньої столиці стає Данило Галицький. Він впроваджує велику кількість оборонних заходів, які здатні зупинити ворога, а сам їде по допомогу до угорського короля Бели.

Автор зображує воєвод, князів, селян, ремісників розгортаючи широке полотно епічної оповіді. Проте відтворення подій, пов'язаних із обороною та наслідками монголо-татарського поневолення відбувається через сприйняття подій князем Данилом Галицьким. Саме він вважає себе зобов'язаним захистити Київ, прораховує окремі елементи та маневри майбутньої оборони, визначає головні завдання для свого воєводи Дмитра, якого залишає в Києві на час своєї поїздки до Угорщини.

Характерні риси головного персонажа визначаються в ставленні до нього як однодумців, так і супротивників. Проте, слід відзначити, що й останні не відмовляють князю в мужності й завзятті, яке він проявляє в цій складній ситуації. Сам хан Батий, який досить послідовно зображений на сторінках роману, виявляє повагу до Данила Галицького та навіть прагне мати таку людину в лавах свого війська: «Все ж треба визнати – славнішого і розумнішого князя зараз на Русі нема» [6, с. 305].

У романі відтворене також життя на галицько-волинських землях, про які ні на мить не забуває князь. У цей час у західній Русі господарює брат Данила Галицького Василько, якому він довірив свої землі. Саме лист брата Василька, у якому йшлося про загрозу галицьким землям від угрів: «...ще невідомо, чи вдержиш Київ, а Галич можеш втратити» [6, с. 142], сприяв тому, що князь вирішує спробувати об'єднатися зі своїм ворогом проти могутнішого супротивника – Батия, який прагне оволодіти всією Європою та дійти до останнього моря.

Данило відвідує Галич, у якому залишилась його родина, дає поради своєму брату щодо укріплення своїх міст: «Ворог, Васильку, страшний, і сила в нього велика. Треба і тут готуватися, інакше загинемо» [6, с. 156]. Данило намагається долучити всіх своїх бояр до захисту рідної землі, згуртовує їх навколо спільної мети.

Досить частими в творі є спогади й роздуми героя. Саме через прийом ретроспекції читач дізнається про історію роду Данила Галицького, його дитинство, яке пройшло при дворі Бели IV, про здобутки й втрати його політичної діяльності на галицьких землях. Давня столиця стає для нього взірцем архітектурного мистецтва, яке надалі він буде розвивати в Галичі й інших своїх містах, не шкодуючи на це коштів. У монологах головного героя наскрізною

ідеєю стає думка про захист Батьківщини: «... хто простить мені те, якщо я не догляну землю свою?» [6, с. 154].

Колоритний образ Данила Галицького зображений письменником не тільки в поезіях, історичній поемі та романі, а ще й був відображений у кіносценарії «Данило – князь Галицький», за яким був знятий однойменний фільм на Одеській кіностудії (1987). У ньому охоплюються події починаючи з 1245 по 1255 рік, коли нарешті війську Данила Галицького вдалося зруйнувати міф про непереможність орди. Кінорежисером фільму за сценарієм О. Лупія виступив його брат, Я. Лупій, разом вони створили цікавий історичний фільм, події якого більшою мірою відбуваються на галицько-волинських землях, відтворюючи в повній мірі своєрідність цієї історичної доби.

Таким чином, відтворення галицько-волинського періоду української історії займає значне місце в літературній спадщині О. Лупія. Завдяки ретельному студіюванню історичних джерел, він створює реалістичні образи видатних особистостей того часу. Аналізовані твори, у яких відображені Роман Мстиславович, Данило Галицький, Василько Романович, Лев Данилович, створюють цілісне уявлення про Галицько-Волинську державу, відтворюють особливості їхньої суспільно-політичної діяльності. Незважаючи на те, що всі дібрані твори можна віднести до різних часових відрізків розвитку держави, їх слід поєднати спільним ідейно-тематичним комплексом проблем. Домінантним у цьому плані стає віддане служіння Батьківщині, що найвиразніше простежується в образі Данила Галицького та відображається як у поезії, прозі, так і в драматургії. Образно-стильове наповнення творів залежить від використаного літературного жанру. Так, у поетичних творах провідна роль у відтворенні образу належить художнім метафорам, порівнянням, зіставленням, у драматичній поемі – швидкому розгортанню дії, ліричним відступам, а в романі частими є використання ретроспекції, монологу. Творчість О. Лупія надзвичайно різноманітна за своїм тематичним та жанровим наповненням і надає широкі можливості для подальшого літературознавчого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галицько-Волинський літопис / Пер. Т. Коструба. – Львів: Видавництво Івана Тиктора, 1936. – У 2-х ч. – Ч. 2. – 128 с.
2. Гоян Я. З невмирущого коріння / Я. Гоян // Вільна Україна. – 1987. – 24 лист. – С. 6.
3. Ільницький М. Людина в історії: Сучасний український історичний роман / М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1989. – 354 с.
4. Лупій О. Кольорами предків: Вірші, іст. поема / О. Лупій. – К.: Молодь, 1991. – 128 с.
5. Лупій О. Любов і лад: Вірші, іст. поема / О. Лупій. – К.: Рад. письменник, 1982. – 143 с.
6. Лупій О. Падіння давньої столиці / О. Лупій. – К.: Веселка, 1996. – 381 с.
7. Лупій О. Поезії. Вибрані твори / О. Лупій. – К.: Укр. Письменник, 2010. – 534 с.
8. Мишанич О. Данилові стяги над Києвом / О. Мишанич // Літературна Україна. – 1993. – № 5. – С. 5.

А. КОЛЕСНИКОВА

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ГАЛИЦКО-ВОЛИНСКОГО ПЕРИОДА УКРАИНСКОЙ ИСТОРИИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ О. ЛУПИЯ

В статье проанализировано художественное творчество О. Лупия, в котором производится интерпретация галицко-волинского периода украинской истории. Раскрыты особенности документальной базы произведений писателя. Рассмотрены поэтические, прозаические и драматические произведения писателя, посвященные этому периоду национальной истории. Детально проанализирован образ князя Данилы Галицкого. Определены идейно-смысловые и семантико-стилевые доминанты анализируемых произведений О. Лупия.

Ключевые слова: интерпретация, летопись, домысел, идея, литературный жанр

A. KOLESNIKOVA

INTERPRETATION OF GALITSKO-VOLYNSKIY PERIOD OF UKRAINIAN HISTORY IN THE WORKS BY O. LUPIY

The article considers interpretation of Galitsko-Volynskiy period of Ukrainian history in artistic works by O. Lupiy. The features of documentary

base of the writer works are exposed. The poetic, prosaic and dramatic works of the writer, which sanctified to this period of national history, are considered. Character of prince Daniel Galitskiy is analyzed in detail. The ideological, semantic and style dominants in the works by O. Lupiy are defined.

Key words: interpretation, chronicle, fantasy, idea, literary genre

УДК 398.8(477)

Галина ЛИТВИНЕНКО

ПРОБЛЕМА ІСТОРИЧНОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІРИЧНОГО ГОРИЗОНТУ У СВІДОМОСТІ НОВІТНЬОЇ ПАМ'ЯТІ ЕТНОСУ

Досліджуються генетичне коріння народного поетичного мислення у контексті еволюції фольклорної свідомості. Акцентується увага на безперервному процесі функціонування народної пам'яті. Аналізується система зникнення і оновлення фольклорних текстів як інформаційного підґрунтя.

Ключові слова: архетипний образ, фольклорне мислення, міфологічна інформація, свідомісне відображення, генетичні еволюційні процеси, історичне мислення.

Вітчизняні вчені здавна торкалися проблеми генезису фольклорної пам'яті. Видатний фольклорист В. Гнатюк у праці “Вибрані статті про народну творчість” досліджував значення народної пам'яті у контексті етногенезу. Він акцентував увагу на безперервному процесі функціонування народної пам'яті, вказуючи на існування системи зникнення й оновлення фольклорних текстів як інформаційного базису свідомості. В. Гнатюк наголошував на базовій міфологічності фольклорної свідомості, на своєрідній “поетичній логіці” або свідомості умовної реальності. У перших спробах визначення міфогенезису вчений точно відчував пам'яттєву етапність і свідомісно-концептуальні “перетворення” архетипів несвідомого, які передаються від покоління до покоління; наголошував на тому, що “...міфологія одної епохи перемінюється в поезію дальшої епохи, а поезія в казки ще дальшої” [3, с. 207]. Таким чином, дослідник вказував на розподіл міфологічного рівня свідомості на художній та логічний